

## АКТУАЛЬНІ ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА МЕЖІ ПОСТКРИЗОВОГО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПЕРІОДІВ

## ACTUAL THREATS AND RISKS FOR THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE AT THE TERM OF THE POST CRISIS AND EURO-INTEGRATION PERIODS

У статті виявлено фактори, які чинять результуючий вплив на рівень фінансової безпеки України. Конкретизовано основні економічні обставини, характерність яких для України на початку 2019 року є середовищем для виникнення суттєвої кількості загроз і ризиків стану фінансової безпеки держави. Прослідковано взаємозв'язок між поняттями ризику, загрози та небезпеки в контексті забезпечення фінансової безпеки держави на теоретико-методичному та прикладному рівнях. Виявлено загрози та ризики фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів. Узагальнено завдання, що покладаються на державні структури в контексті забезпечення фінансової макробезпеки. Запропоновано перелік цільових орієнтирів, які мають бути кінцевою метою процесу забезпечення фінансової безпеки на державному рівні у стратегічній перспективі. Встановлено, що до основних ризиків та загроз фінансової безпеки належать фінансова залежність від зовнішніх інвестицій та фінансової допомоги, низький рівень довіри користувачів фінансових послуг до їх реалізаторів, нецільове використання державних фінансів.

**Ключові слова:** фінансова безпека держави, державне регулювання, загроза, ризик, фінансовий ринок, фінансова політика.

В статье выявлены факторы, которые оказывают результирующее влияние на

уровень финансовой безопасности Украины. Конкретизированы основные экономические обстоятельства, характерность которых для Украины в начале 2019 года является средой для возникновения существенного количества угроз и рисков состоянию финансовой безопасности государства. Прослежена взаимосвязь между понятиями риска, угрозы и опасности в контексте обеспечения финансовой безопасности государства на теоретико-методическом и прикладном уровнях. Выявлены угрозы и риски финансовой безопасности Украины на грани посткризисного и евроинтеграционного периодов. Обобщены задания, возлагаемые на государственные структуры в контексте обеспечения финансовой макро безопасности. Предложен перечень целевых ориентиров, которые должны быть конечной целью процесса обеспечения финансовой безопасности на государственном уровне в стратегической перспективе. Установлено, что к основным рискам и угрозам финансовой безопасности относятся финансовая зависимость от внешних инвестиций и финансовой помощи, низкий уровень доверия пользователей финансовых услуг к их реализаторам, нецелевое использование государственных финансов.

**Ключевые слова:** финансовая безопасность государства, государственное регулирование, угроза, риск, финансовый рынок, финансовая политика.

УДК 338.24.01

**Носань Н.С.**

к.і.н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Черкаський державний технологічний університет

**Nosan Nataliia**

Cherkasy State Technological University

*The aim of the study was to establish a list of threats and risks inherent in the state of financial security of Ukraine at the post-crisis and Euro integration periods of economic development. It is specified that the provision of financial security is a state's activity aimed at protecting national financial interests and values by maintaining a high level of financial stability, which results in a balance of finance, the existence of significant monetary, gold reserves, the integrity of which is guaranteed by state authorities and can not to be achieved without understanding the actual threats and risks for the effective functioning of the financial system of the country. The article reveals the factors that have the resulting impact on the level of financial security of Ukraine. It is noted that the domestic financial sector is under pressure from international financial institutions and funds that provide Ukraine with financial assistance to stabilize the financial security situation, but at the same time, they are able to influence certain areas of financial policy, which in the long run may lead to Ukraine's loss of financial sovereignty. The relationship between the concepts of risk, threat and danger in the context of ensuring the financial security of the state at the theoretical, methodological and applied levels was observed. The threats and risks to Ukraine's financial security at the post-crisis and Euro integration periods are identified. The tasks that are relied on state structures in the context of securing financial macro economy are summarized. The list of target benchmarks, which should be the ultimate goal of the process of ensuring financial security at the state level in the strategic perspective, is proposed. It was determined that at the beginning of 2019 the main risks and threats to national financial security could be related to: financial dependence on foreign investments and various forms of financial assistance, export of capital in offshore zones, low level of trust of users of financial products and services to their implementers, presence in the economic system of phenomena of the shadow economy and corruption, inefficient and inappropriate use of public finances.*

**Key words:** state financial security, state regulation, threat, risk, financial market, financial policy.

**Постановка проблеми.** Предметні дослідження стану національної безпеки України дають змогу зробити висновок, що її слабкою та проблемною ланкою є економіка. Вітчизняна економічна система опинилась на межі зміни двох визначальних періодів свого розвитку: макро-економічні показники свідчать про завершення періоду посткризового економічного відновлення (після подій 2014 року), а вибраний політичний курс до євроінтеграції став каталізатором початку періоду економічної конвергенції з країнами ЄС. У перспективі формат економічних відносин

знає суттєвих трансформацій, що пояснюється необхідністю їх адаптації до норм та стандартів Європейського Союзу. Будь-які зміни й оновлення в усіх сферах національної економіки провокують інтенсифікацію традиційних загроз для економічної та фінансової безпеки, а також ініціюють появу їх нових форм та видів.

Велике значення фінансової безпеки для розвитку національної економічної системи в умовах диверсифікації векторів фінансових потоків, прискорення руху капіталу, розширення меж фінансової діяльності, формування глобального

фінансового ринку не потребує додаткового обґрунтування. Варто відзначити, що суттєва кількість загроз і ризиків для стану економічної безпеки держави має фінансову природу походження. Вітчизняний фінансовий сектор перебуває під тиском міжнародних фінансових організацій та фондів, які надають Україні фінансову допомогу для стабілізації стану фінансової безпеки, але водночас, отримують змогу впливати на окремі напрями фінансової політики, що у перспективі може привести до втрати Україною фінансового суверенітету. Той рівень уваги, що приділяється проблемі забезпечення державної фінансової безпеки, визначається роллю фінансів в економіці. Жодна держава не може функціонувати у сучасному світі без грамотної організації руху грошових потоків, які добре захищені від деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Таким чином, забезпечення фінансової безпеки – це діяльність держави, спрямована на захист національних фінансових інтересів та цінностей за допомогою підтримки високого рівня фінансової стабільності, наслідками якого є стан збалансованості фінансів, наявність значних грошових, золотих резервів, цілісність яких гарантована державними органами та не може бути досягнута без розуміння актуальних загроз і ризиків для ефективного функціонування фінансової системи країни.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Актуальність дослідження проблематики забезпечення фінансової безпеки держави та визначення загроз, які стають на заваді ефективній реалізації цього процесу, підтверджується численними науковими публікаціями вітчизняних учених. Так, Є.Є. Дмитрієв конкретизує перелік сучасних міжнародних загроз для національної економічної та фінансової безпеки України [1], В.В. Іщенко серед актуальних проблем забезпечення фінансової безпеки України виокремлює наявність загроз і ризиків податкової безпеки [2], Т.М. Куценко систематизує підходи до аналізування та моделювання загроз фінансової безпеки держави [3], В.В. Петрушевська вирішує проблему класифікації загроз і формування захисних механізмів для потреб забезпечення фінансової безпеки держави [4], М.О. Перепелиця уточнює поняття національної безпеки держави у фінансовій сфері та пропонує власне бачення переліку загроз її існуванню [5]. Причинно-наслідковий зв'язок між загрозами фінансово-економічній безпеці фінансових установ і суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності та рівнем фінансової безпеки держави можна прослідкувати в роботах Н.В. Зачосової [6; 7] та О.М. Тулуб (Герасименко) [8]. Однак зміна фінансових умов функціонування системи економічної складової національної безпеки викликає необхідність періодичного перегляду переліку актуальних загроз та ризиків фінансової безпеки України.

**Постановка завдання.** Метою статті є встановлення переліку загроз та ризиків, які притаманні стану фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів розвитку економіки. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань, зокрема охарактеризувати тенденції розвитку вітчизняної економіки, що є джерелом формування ризиків для стану фінансової безпеки держави; визначити зовнішні загрози фінансової безпеки України з урахуванням активізації євроінтеграційного процесу; встановити перелік внутрішніх загроз фінансової складової національної економічної безпеки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дослідження сучасного етапу розвитку вітчизняної економічної системи дає змогу виявити декілька факторів, які чинять результуючий вплив на рівень фінансової безпеки України.

1) Рівень фінансової автономії від різних форм зовнішньої фінансової допомоги, джерелами надходження якої є міжнародні фінансові організації, уряди європейських країн, зовнішні інвестори, що є власниками іноземних інвестицій, спрямованих у вітчизняну економічну систему за посередництва фінансового ринку.

2) Характер національної внутрішньої та зовнішньої фінансово-кредитної політики (балансування цін на фінансові ресурси, зокрема ставок за кредитами та депозитами, може або стимулювати розширення меж фінансової інклюзії, або стримувати активність населення та юридичних осіб у використанні фінансових продуктів та послуг).

3) Характер політичного клімату в державі (цей фактор на кінець квітня 2019 року є дестимулятором стану фінансової безпеки України; внутрішні політичні протиріччя, поглиблені виборами Президента України, різні візії фінансового та економічного курсу держави у стратегічній перспективі приводять до інтенсифікації проявів деструктивних процесів у системі національної фінансової безпеки, що дає поштовх до виникнення додаткових загроз і ризиків для нормального стану функціонування фінансових ринків, їх професійних учасників та рядових користувачів фінансових продуктів і послуг).

4) Рівень нормативно-правової бази функціонування системи фінансової безпеки держави (для України у 2019 році характерна відсутність таких основоположних документів регулювання стану державної фінансової безпеки, як Концепція фінансової безпеки України, Стратегія фінансової безпеки держави, Політика забезпечення фінансової складової національної економічної безпеки). Законодавча база також не регламентує питання, пов'язані з управлінням фінансової безпекою на макрорівні. Єдиним джерелом інформації про вектори державної політики у сфері економічної та фінансової безпеки залишається Стратегія національної безпеки України, що датується 2015 роком.

Пріоритетом та основним завданням забезпечення фінансової безпеки на макрорівні є формування дієвого механізму захисту державних фінансів (інколи цей термін поєднується з поняттям публічних фінансів) та приватних фінансових активів на фінансовому ринку і в особистому користуванні з боку владних структур. Безпека національних фінансів виражається у здатності державних органів влади забезпечувати раціональну фінансово-економічну політику для виконання завдання реалізації національних та приватних фінансових інтересів. У цьому контексті можна виокремити першу суттєву загрозу фінансовій безпеці, що нині характерна для України, а саме суперечливість фінансових інтересів держави, бізнесу та окремих індивідів.

Узагальнено можна назвати декілька основних економічних обставин, наявність яких є середовищем виникнення більшості загроз і ризиків стану фінансової безпеки держави:

- низький рівень інвестиційної привабливості вітчизняної економіки;
- висока вартість фінансових продуктів та послуг, низький рівень захисту їх користувачів національними регуляторами фінансового ринку;
- низька рентабельність фінансової діяльності учасників економічних відносин;
- зниження кількості користувачів фінансових продуктів та послуг через негативну демографічну динаміку та падіння рівня реальних доходів населення;
- державна фінансова політика, спрямована на розширення меж зовнішніх фінансових запозичень;
- нерозвиненість внутрішнього фондового ринку;
- відсутність у державі потужних фінансових центрів;

- поширення цифрових валют і альтернативних розрахункових засобів;
- відсутність механізму гарантування вкладів і забезпечення якості фінансових продуктів та послуг для юридичних осіб;

– тісний взаємозв'язок влади та фінансового бізнесу з превалюванням інтересів останнього над національними фінансовими інтересами.

Між дослідниками питань безпекознавства точаться запеклі суперечки щодо того, що є первинним: ризик, загроза чи небезпека, а також щодо зв'язку між ними. На рис. 1 нами представлено власне бачення взаємозв'язку між зазначеними науковими категоріями в теоретичній та прикладній площинах.

Конкретний перелік загроз та ризиків фінансової безпеки України на межі посткризового та євроінтеграційного періодів демонструє табл. 1.

В контексті забезпечення фінансової макробезпеки на державні структури покладаються такі завдання:

- підтримання високого фінансового статусу країни на міжнародній економічній арені;
- мінімізація впливу світових фінансових криз на внутрішню фінансову стабільність національної економічної системи;
- запобігання виникненню конфліктів між впливовими сегментами фінансової інфраструктури в процесі реалізації їх фінансових інтересів;
- профілактика фінансових злочинів, тіньової економіки та адміністративних правопорушень у процесі перерозподілу фінансових активів;
- підтримка купівельної спроможності та авторитету національної валюти на внутрішньому та зовнішньому фінансових ринках;

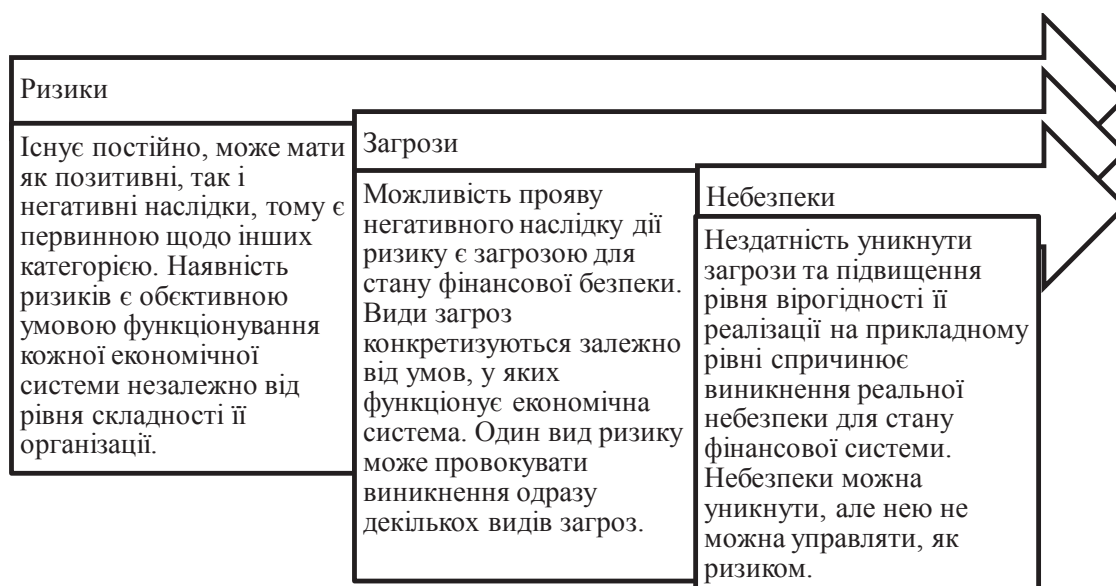


Рис. 1. Взаємозв'язок між поняттями ризику, загроз та небезпек у контексті забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: складено автором

**Загрози та ризики фінансової безпеки України  
на межі посткризового та євроінтеграційного періодів**

Посткризовий період		Євроінтеграційний період	
Ризики	Загрози	Ризики	Загрози
Зміна моделі регулювання діяльності учасників ринків фінансових послуг.	Зниження рівня ефективності регуляторних дій на фінансовому ринку.	Входження на вітчизняний фінансовий ринок європейських компаній.	Зменшення кількості вітчизняних фінансових посередників, монополізація галузі європейськими компаніями.
Дестабілізація фінансового стану професійних учасників фінансового ринку.	Банкрутство фінансових компаній, додатковий фінансовий тягар для ФГВФО.	Підвищення вимог до якості фінансових продуктів та послуг і процедур фінансового обслуговування.	Підвищення цін на фінансові продукти та послуги, недоступність їх для широких верств населення.
Збереження власниками тимчасово вільних фінансових ресурсів, відмова від їх витрачання та інвестування.	Відсутність джерел внутрішніх інвестицій, підвищення цін на кредити, емісія, що провокує інфляцію.	Розвиток платіжних систем, поява нових фінансових інструментів (наприклад, цифрових валют).	Поява нових схем відмивання капіталу, виведення його в офшори, поширення нових видів фінансового шахрайства.
Зниження рівня довіри до регуляторів та професійних учасників фінансової системи з боку населення й бізнесу.	Відмова від користування фінансовими послугами, ріст курсу іноземних валют.	Збільшення обсягів іноземного капіталу у вітчизняній фінансовій системі.	Втрата фінансового суверенітету, контроль іноземними суб'єктами внутрішнього фінансового ринку України.
Поява нових видів економічної діяльності, галузей та сфер народного господарства.	Нецільове використання державних та приватних фінансових ресурсів.	Доступ до різних видів фінансової допомоги від європейських фондів та організацій.	Залежність національної фінансової політики від рішень та вимог фінансових донорів.

*Джерело: складено автором*

– забезпечення фінансових умов для розширеного економічного відтворення та соціальної стабільності у державі;

– запобігання витоку національного капіталу за кордон;

– залучення зарубіжних інвестицій для зміцнення й розвитку економіки країни;

– стимулювання появи внутрішніх фінансових резервів для забезпечення фінансових потреб на різних рівнях національної економічної системи.

Негативні наслідки більшості ідентифікованих нами ризиків та загроз фінансової безпеки України можуть бути мінімізовані за умови проведення зваженої фінансової політики, спрямованої на досягнення стану фінансового суверенітету України в перспективі. З огляду на це та факт відсутності схвалених на державному рівні офіційних документів, що закладали б засади забезпечення фінансової безпеки (Концепція, Стратегія, Політика фінансової безпеки України тощо), необхідно якнайшвидше розробити перелік стратегічних орієнтирів управління національною фінансовою безпекою, а в перспективі – сформулювати на їх основі Державну стратегію забезпечення фінансової безпеки.

В рамках такої Стратегії представникам владних структур обов'язково потрібно передбачити виконання низки важливих завдань:

– створення таких фінансових умов, за яких національний капітал буде залишатися конкурентоспроможним, не відбуватиметься легалізація тіньового капіталу, а також вивезення його за кордон;

– гарантування ефективного регулювання банківського та небанківського ринків фінансових послуг;

– підтримка купівельної спроможності, рівня довіри до національної валюти та нівелювання різких коливань її курсу на валютному ринку;

– активізація внутрішніх інвестицій шляхом механізмів податкових преференцій;

– спрощення процедури початку професійної діяльності на вітчизняному фінансовому ринку, контроль рівня доступності та якості фінансових продуктів та послуг.

Задля скорочення кількості загроз, пов'язаних з високою часткою іноземного капіталу у вітчизняній фінансовій системі, органам державної влади необхідно чітко встановити межі зовнішнього інвестування та справедливо судити про пропорційність та можливості залучення додаткового фінансового капіталу із зовнішніх джерел з урахуванням рівня їх надійності.

Доцільним є встановлення для кожної галузі максимального обсягу дозволених іноземних інвестицій, а для найбільш значимих з них – заборони фінансування із-за кордону. Важливим державним завданням є розроблення систем нагляду й контролю, елементи яких могли б не лише забезпечувати моніторинг руху іноземних грошових потоків, але й відстежувати специфіку їх розподілу в найкоротші терміни.

Кінцевою метою протидії ризикам та загрозам фінансової безпеки України на початок 2019 року є:



- досягнення стану макроекономічної збалансованості та соціальної стабільності;
- забезпечення стійкості платіжної системи та розширення сфери безготівкового обігу;
- своєчасне виявлення тіньових фінансових операцій, перешкоджання їм, мінімізація їх наслідків для стану економічної системи;
- своєчасне запобігання фінансовим злочинам та правопорушенням (зокрема, відмиванню доходів, отриманих незаконним шляхом);
- максимізація довіри внутрішніх та зовнішніх інвесторів до національної валюти;
- зниження рівня бюджетного дефіциту, а в перспективі – забезпечення профіциту бюджету України.

Загрози фінансової національної безпеки тривалий час можуть не проявлятися у відкритій формі, тому моніторинг ризиків, які є джерелом їх появи, має відбуватися постійно на всіх рівнях національної економічної системи. Прояв одразу багатьох загроз може спровокувати черговий кризовий період для фінансової сфери держави, вихід із якого буде можливим лише за умови прийняття швидких та ефективних управлінських рішень щодо усунення фінансових проблем, а також компенсації негативних наслідків дії загроз на державному рівні.

**Висновки з проведеного дослідження.** Отже, станом на початок 2019 року до основних ризиків та загроз для національної фінансової безпеки можна віднести фінансову залежність від зовнішніх інвестицій та різних форм фінансової допомоги, вивезення капіталу в офшорні зони, низький рівень довіри користувачів фінансових продуктів та послуг до їх реалізаторів, присутність в економічній системі явищ тіньової економіки та корупції, нераціональне та нецільове використання державних фінансів. Найбільший деструктивний вплив на стан системи фінансової безпеки держави можуть мати внутрішні загрози. Активізація впливу внутрішніх загроз на стан фінансової безпеки без вжиття будь-яких безпеко орієнтованих заходів у межах реалізації фінансової політики робить країну менш захищеною та вразливою перед зовнішніми загрозами її фінансової безпеки.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дмитрієв Є.Є. Сучасні міжнародні загрози для національної економічної та фінансової безпеки України. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2013. Вип. 37. С. 244-255.
2. Іщенко В.В. Актуальні проблеми забезпечення фінансової безпеки України: аналіз загроз та ризиків податкової безпеки. *Наукові праці НДФІ*. 2012. Вип. 1. С. 143-149.
3. Куценко Т.М. Підходи до аналізу та моделювання загроз фінансової безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 42. С. 233-238.
4. Петрушевська В.В. Фінансова безпеки держави: класифікація загроз та формування

захисних механізмів. *Економічний форум*. 2013. № 4. С. 218-226.

5. Перепелиця М.О. Національна безпека держави у фінансовій сфері: поняття й загрози існуванню. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 2 (2). С. 86-89.

6. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія. Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2016. 375 с.

7. Зачосова Н.В. Класифікація загроз економічній безпеці компаній з управління активами. *Економіка, фінанси, право*. 2010. № 3. С. 7-13.

8. Тулуб О.М., Бондаренко В.О. Управління загрозами економічної безпеки підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2017. Вип. 3. С. 56-59.

#### REFERENCES:

1. Dmytriyev Ye.Ye. (2013). Suchasni mizhnarodni zahrozy dlya natsional'noyi ekonomichnoyi ta finansovoyi bezpeky Ukrainy [Modern international threats to the national economic and financial security of Ukraine]. *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, no. 37, pp. 244-255 (in Ukrainian).

2. Ishchenko V.V. (2012). Aktualni problemy zabezpechennya finansovoyi bezpeky Ukrainy: analiz zahroz ta ryzykiv podatkovoyi bezpeky [Actual problems of providing financial security of Ukraine: analysis of threats and risks of tax security]. *Scientific works of NDFI*, no. 1, pp. 143-149 (in Ukrainian).

3. Kutsenko T.M. (2013). Pidkhody do analizu ta modelyuvannya zahroz finansovoyi bezpeky derzhavy [Approaches to the analysis and modeling of threats to the financial security of the state]. *Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, no. 42, pp. 233-238 (in Ukrainian).

4. Petrushevskaya V.V. (2013). Finansova bezpeky derzhavy: klasyfikatsiya zahroz ta formuvannya zakhysnykh mekhanizmv [Financial security of the state: the classification of threats and the formation of protective mechanisms]. *Economic forum*, no. 4, pp. 218-226 (in Ukrainian).

5. Perepelytsya M.O. (2016). Natsionalna bezpeka derzhavy u finansoviy sferi: ponyattya y zahrozy isnuvannyyu [National security of the state in the financial sphere: the concept and threats to existence]. *Scientific Herald of Kherson State University. Series: Law Sciences*, no. 2 (2), pp. 86-89 (in Ukrainian).

6. Zachosova N.V. (2016). Formuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky finansovykh ustanov [Formation of the system of economic security of financial institutions]. Cherkasy : Chabanenko Yu.A. (in Ukrainian).

7. Zachosova N.V. (2010). Klasyfikatsiya zahroz ekonomichniy bezpetsi kompaniy z upravlinnya aktyvamy [Classification of Threats to the Economic Security of Asset Management Companies]. *Economics, finance, law*, no. 3, pp. 7-13 (in Ukrainian).

8. Tulub O.M., Bondarenko V.O. (2017). Upravlinnya zahrozamy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv [Management of threats to economic security of enterprises]. *Business Navigator*, no. 3, pp. 56-59 (in Ukrainian).